

Мар. ж.
1-8а

ПУНГАСЭ ШАМОР
ИКПТШ КИЛГЭА!

УЧАСТНИК

«НОВАЯ ЖИЗНЬ»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ОРГАН
МАРИСЕКЦИИ при ЦК Р.П./в/

№

Октябрь 7-шэ

КАЗАНЬ.

1922.

Түнэмшэ марий-шамыч!

„У ИЛЫШ“ журналым лукшо, тужак возышо марий-шамычын уло чонышт дэнэ шонымышт тыгайэ:
Марий калыкын илышым күштылэмдаш.

Марий калыкым йөрөтүшэ, марийлан шонышо шамыч! тээт чыланат вийда шумо сэмүн, моштымо сэмүн, йорло марий калыкым йол ўмбак шогалдаш, волгыдо, ласка илышлүүш лукташ, полшыза!

Марий агроном, доктыр, вольык доктыр (ветеринар), коопэратор, учитьэль, марий-историк, этнограф, тъэкник, мүкш ончыщо, моло күлэш пашалан тунэмшэ-шамыч! тэышкэндан пашадам сай щинчэда, тэ марий калыкын илышыжым күштылэмдаш полшэн кэтыда; марий калыклан кэлшымэ сэмүн, ышкэндан паша гыч возыза, марий калыкым туныктыза!

Пычкэмыштэ, лавраштэ, чэрлыштэ, йорлыштэ йёсланэн илышэ марий калык тэндан полышдам вуча.

Дэдакцийа.

Р. Ц.—Казань Печатать разрешается № 1095.

Тираж 1000 экз. Тип. „Красный Печатник“ Казанская, 9. 1922 г.

Чыла шэмэр, иктыш ушныза!

У ИЛЫШ

7-шэ №

Октябрь

1922-ий.

Парткийа пашам йалыштэ күзэ ыштыман?

Кýзыйт йалыштэ илýш кок вэкэ шэлйн кайаш тóча. Торгайаш эрýк лэkmэkэ, пойанрак крэсаньык шамыч адак вуйым күш нöлдаш тўнгальыч, а йорло-шамычым пýзыраш тóчат.

Йорло-шамычын тидэ у сэмын кугýжаныш кörгýсö озанлык пашам колтымо дэнэ. (рушила „новая экономическая политика“ маныт) илýш адак нэлэмэш.

Эртý-иэ ий-шамыч коклаштэ нуным Совет власть аралэн шогыш, пойан-шамычлан пýзыраш эрýкым ышпу, а шуко годым йорло-шамыч ышкэ кид мучашайштыйшт пойан шамычым кучэн шогышт.

Ындэ, „развэрстка“ [пýтýмэ дэч вар], йорло шамычын налогыштим пойан-шамыч ўмбак кусарымаш укэ, нуно дэчэт „продналогым“ моло дэн ик сэмынак йодыт.

Пойан крэсаньык - шамыч „продналогым“ чйтэн кэтыт, а йорло - шамычлан казнаш киндым пуаш йöсö. Тыгэ

пойан - шамычлан талышнаш юн лэкташ тўнгальэ да, нуно йорло-шамыч ўмбакэ турлё нэлбýжым ышкэ ўмбачыйшт корангдаш тóчат.

Тыгэракын илýш йорло-шамычлан нэлэмаш тóча да, нуно кугýжаныш дэч полшымашым йодыт, а шуко вэрэ пýрльят ушнэн пашам ышташ ойым пидыт.

Ушнэн илаш тóчымылан кугýжаныш кэтмýжэ сэмын полшаш шона, а тидэ пашам виктараш полшаш чыла йалысэ коммунист - шамычлан полшаш күлэш, адак, тýлэч посна, нуно дэн пýрльяк ушнимашкат пуриман.

Чыла крэсаньык-шамыч коклаштат кýзыйт пэш мýландэ паша нэргэн тунйктымым колышташ йöратат. Шужэн илýмаш чыланат пэш нэлйн логальэ, садлан чыла крэсаньык-шамычт турлё „льэкцийам“ кýзыйт ышташ йодыт. Коммунист ячэйка - шамычлан тидэ льэкцийам лудмаштат ончык

шогалаш күләш, лудшо-шамычым ўжүктүмән, түрлө сәмән крәсаныйк - шашым тыйгай „льэкцийаш“ погыман.

Тыйгак йорло-шамычым арапышаш вәрч Волостной Исполкомышкә йорло гыч йәнгим сайлаш күләш. Йорло йән гыч сайлымә йән гына вәлә, нунын вәкә шогаш түнгәләш, пойаншамычлан вуйым пәш күш нөлдалаш эркәм ок пу.

„Продналогым“ түлымә кок-

лаштат вара йорло-шамычлан күштүлгүрак лийәш, моло илыш тörлүмаштат.

Иалысэ коммунист - шамычлан кәрәк күзә гынат йорло-шамычлан корным әрэ ончыйктән шогыман. Вара ижә мә коммунист партия вәкә нунын чонйштым савурән кэтйна. Коммунист шамыч дән йорло-шамычнын корнышт иктә лийжэ.

В. Сави.

Марий қалык коклаштэ коммунист (большевик) партия шарлымә нэргэн.

Кәч мөгай партийат ола гыч түнгәләш вара эркүн-эркүн йаллашкә, крәсавык коклашкә, витән шарла. Түрлө партийан ышкә прогрэммажа уло. Шуко партия-шамыч пойан түшканлан илаш күштүлгө лийшаш вәкә шонат; нуным рушла „буржуй партия“ маныт, а Ыужыжо пабрик-завот пашазә қалык вәрч, нужна крәсавык-шамыч вәрч шонат; нувый рушла „пролетарски партия“ маныт.

Ожно Россиаштэ тыйгай партия шамыч Ыльч:

а) „Монархически“ вәс түрлүнжэ—„Союз Русског Народа“; тидә партия күгужа вәк шоныш партия Ыльэ. Тидә партияштә помәши, күгу чиңовник, пойан-шамыч, йал кулак-шамыч,

поп түшкә-шамыч шогыт.

б) „партия октябристов“—тидә партия „монархист“—партия гайак; түштә күгу пойаншамыч шогеныйт, нуно ышкалыйныш ат күгу тёра-шамыч воктәнә властьым налаш шоненыйт.

в) „Надьэт“—вәс түрлүнжэ партия „народной свободы“; тидә партияштә пабрик-завот озашамыч, профессёр, адвакат, чиновник шамыч шоышт; нуно күгүжәм кодыншт Ыльэ, а властьым капиталист-шамыч кидыш налашт Ыльэ.

г) партия „Социалист-революционъэр“—вәс түрлүнжэ—эсээр маныт; тидә ик марда пойаншамыч вәк шогеныйт, нуным „мәлкебуржуазная партия“, маныт. Тидә партияштә ик марда пойан-

шамыч, тыйгэдэ зиновник, йалыс кулак, учитьэль-шамыч шогийшт.

Нинэ кугужам луктын шүнэшт ыльэ. Российаштэ „дээмократичэски рэспубликам“ ыштын нэшт ыльэ. Властьм нуно яалыэ кулак - шамычлан пунешт ыльэ.

д) Социэл-льэмократ (мэньшэвик) партият, социал-рэволюционъэр партияа гайак—пойан-шамыч дэн пырлья пашам күгйжанын көргүшто ыштынэшт ыльэ.

е) коммунист партияа вэс түрлийнжэ—большевик; тидэ шамыр калык партияа.

Тидэ пабрик-заводыйтэ пашазэ калыкын, йорло крэсанык-шамычын партияа. Тидэ партияа программа почэн, пүтүнъ власть эртак пашазэ калык видышта лийман.

Тээв тыйгай партияа-шамыч улйт ыльэ. Кызыт лачак коммунист партияа вэлэ вуйлатэн шога, садлан тудын нэргэн ойланц түнгальна.

Коммунист партияа кызыт пүтүнъ Россия шэмэр калыклан вуйлатэн шога.

Коммунист партияа огэш лий ыльэ гын, мэрий-шамычымат адак моло тыйгэдэ калыкымат ожнысылак пызирэн ашват ыльэ; нимогай эрйкымат огыт ну ыльэ.

Коммунист партияа вэлэ пүтүнъ пойан кашакым вожгэ луктын, властьюм шэмэр калык кидышкэ пүши.

Тидлан лийн пүтүнъ пойан кашак, пүтүнъ моло партияа-шамыч, властьюм мёнгö кидышкышишт налшашлан лийн, кум ий

годсэк Советски Власъ дэн коммунист партияа ваштарэн крэдальч.

Марий-шамыч 1905 ийсэ рэволюцийа лиймэ дэчын вара ижэ, партияа-шамыч шотым изишак шинчаш түнгальч.

Тукам крэсанык коклаштэ социалист - рэволюционъэр партияа шарлаш түнгальэ.

Тидэ партияашкэ йужо марий учитьэль-шамычаш пуршт.

1907 ийштэ Озаныштэ социал - рэволюционъэр партийан программа вэк возымо марла калывдарым луктынит ыльэ.

1917 ий рэволюцийа лиймэ дэчын вара социалист рэволюционъэр партияа адак марий коклаш шарлаш түнгальэ.

Октябрэй рэволюцийа лиймэ дэчын ончычын Бирск, Чарла Красноуфимск, Озан олалаштэ марий тунэмшэ ногынйаш лийч. Тидэ ногынйаштэ пашам социалист - рэволюционъэр партияа программа шүдүмо почэн биштишт.

Кузэ вара коммунист партияа марий калык коклаштэ шарлыч? Оачыкыжо тидэ нэргэн каласана.

Коммунист партийашкэ эн ончыч фронтисо марий салтак-шамыч пурш түнгальч.

Марий салтак-шамыч йалыш пёртэйн, коммунист партийан программажым марий крэсанык коклаш шараш түнгальч.

Коммунист партийан октябрь рэволюцийа годым властьюм кидышкыже налмым марий калык шинждэ кодо.

Коммунист партийан программажым чөлтак шинчыша, марий

коклаштэ шагал Ыльыч.

Крэсаныйк огыл, марий тунэмшэ шамычтат коммунист партийн программажым вашкэак умлан налбын йышт кэт.

Садлан нуно социалист-революционъэр партийа почэш шуй-ныльыч

1918 ийштэ 12-ын—24 фэвраль коклаштэ Озан олаштэ марий погйнмаш лийэ. Тидэ погйнмаштэ марий тунэмшэ-шамыч кок вэкэ йёршёш шельыч, ик түшкэж социалист-революционъэр партийа корно дэн кайышт, а вэсйжэ коммунист (большэвик) партийа шүдймэ почэн пашам йышташ түнальыч.

Тыгэ лиймэнгэ, 17 фэвральштэ коммунист партийа вэкэ шогышио - шамыч, председатэль гычын П. Н. Соколовым луктын, В. А. Мухиним сайлэн шогалдышт.

Коммунист (большэвик) партийа вэкэ лийшэ-шамычим В. А. Мухин вуйлатэн шогыш.

Тидлэчын вара коммунист партийа марий калык коклаштат пэш чот шариаш түнальэ.

Иаллаштэ коммунист йачэйка поччильдьыч, книшка, газэт, листовка лэктэдышт.

Коммунист партийан марий коклаш шарлымэ рүдйэжэ Озан олаштэ Ыльэ.

1918 ийштэ Озанышэ коммунист партийа вэкэ шогышио шуко марий тунэмшэ-шамыч поччнышт,

Тидэ ийштэ 5-дъэкабрыштэ Озан олаштэ марий коммунист йачэйка З5-шэ номыр шот дэнэ поччилдо.

Тидэ йачэйкашкэ ончычак Мухин В. А., Романов А. Р. Товашев М. М., Эшкинин А. К. Кольцова Зоя, Ольга, Алексеев Н. А. адак шуко йошкар салтак-шамыч пурышт.

Чэхо Словак шамыч Озан олам налмэнгэ, коммунист партийаштэ шогышио - шамычлан шялаш вэрэштэ.

Йолдаш В. А. Мухин тунам тьюрьмаштат шинчэн. Йошкар Армия олам вашкэ огеш нал Ыльэ тыйн, тудым ошо-шамыч лүйт Ыльэ.

Озаным мёнтö налмэнгэ, марий шамыч угычын погйнаш түнальыч.

1-сэ октябрьштэ марий газэт „Йошкар Кечэ“ лэктэ. Тудо коммунист программа почэш возаш түнальэ. Редакторлан В. А. Мухин шогыш. Тылэч поснак „Марий издательство“ шуко марла книгам, листовкам луктэдэн, калык коклаш шарыш.

Марий йачэйка Ышкэ члэнжым калык коклаш агитатыран, „комитет бэднотым“ сайлаш, түрлэ-фронт адак моло арньям йыштэдаш Чарла, Озан, Чэбоасар, Козмодьемьянск уйездлашкэ колтэдэн шогыш.

Тыгэ туваыктуи шогымылан кёра, марий калыкат коммунист партийан программажым умлаш түнальэ.

Тылэч посна марий йачэйка адак Озанысэ марий йошкар салтак-шамычлан „спектакльм“, „митингм“ йыштэдэн шогыш. Марий йачэйкаштэ члэн-шамыч ик сэмийн шогэн огыт ул, йужгынам Озангэш 5 йэг вэлэ койдтэй Ыльэ, а йужгынам 20 члэ-

ышкат шубын. Шуко члэн-шамыч моло губэрьяшкат марий коклаш кайэдэнйт.

Умлэн налмэ сэмийн марий-шамычкат йаллаштэ коммунист партийа йачэйкам почедаш түнгальч.

1918 ий дээктээр түлзүштэ Чарла уйээдэш Сотнурэш йачэйка почылдо. Тудо йачэйкаштэ члэн-шамыч ик жапыштэ 60 юн чоло улсыт ылья.

Колчак Озан ола дэх лишэмьлаш түнгальмэнтэ, тидэ йачэйкат шулан түнгалья. Варажым тужэчийн „мобилизовайтлышт Озан олашкэ; йачэйкэш пэнтэдэ члэн-шамыч вэлэ кодыч.

1919 ийштэ Колчак Озан ола дэх лишэмаш түнгальмэнгэ, Озан марий йачэйкалан угын пэш куугу пашам пэш куатлын ыштаси вэрэштэ.

Эртак марий, йошкар салтак - шамычлан „Йошкар кечэ“ олиш апрэль түлзэ гычын май түлзэ пытмыш „Йошкар Салтак“ лүман газьэтэм лукташ түнгальч.

Курый марий-шамычлан 1919 ийштэ январь түлзүштэ „Нээзэрэн Шамакшэ“ манмэ газет лэктэн шогбыш.

Фронтын, марий салтак коклаш пэш шуко марий агитатыр-шамыч вүлэш лийч, садлан лийн Озанысэ Марий сэкцийа учитьэль, красныйк - шамычлан курсым почо.

Тидэ курыйс пытартмэнтэ, нүнэм йошкар армиашкэ, йаллашкэ контэдыш.

1919 ий 12 майштэ марий йачэйка марий сэкцийам почаш

пунчал мутым биштыш. Озанысэ Губком Р. К. П. шүдымэ почёлдэ Марисэкцийа почылдо.

Марий сэкцийа почмо дэчийн онччын йачэйкан председатэльлэй ыол. Романов, сэкрэтерлан Мухин В. А. шогышт.

Варажым Романов, Кольцова Зоя, Ильин П. Мухин В. А. адак молат Колчак вальтарэш фронтыйш кайышт.

Нүнэм фронтынко колдымэнгэ, Озан Сэкцийа Сотнур гычын „мобилизовайтлын Кедровам А. Д., Васильевым Л. В., Черняковым Н., Ивановым И. И., Степановым А. С., Николаевым Н. С. кондышт.

(Кызыт Иванов, Степанов, Николаев безпартийны улый).

Их ий утлараа Марисэкцийан сэкрэтерлан ыол. Кедрова А. Д. шогышт. Тидэ жапыштэ сэкциеш пэш шагал юн кодыч. Шукыжо фронтынко кайэдышт, а йужыжо „Запасный Армиаштэ“ пашам ыштышт.

Озан губэрнья дэчийн моло вэрэ партийа паша марий коклаштэ тагэ кайэн.

1918—1919 ий коклаштэ кечэ лэкмаш вэлэсэ марий коклаштэ партийа паша ончык кайэн ышкэт, тудо жапыштэ тушто Чехо-Словак, Колчак армия шогэнйт.

Вытка губэрньяштэ Йэлабуга уйээдыштэ марий-шамыч йачэйкашкэ 1917 ийштак пурэдаш түнгальч. 1918 ийштэ марий коммунист - шамыч Чехо-Словак вальтарэш кайышт, а йужыжо партийа гычын лэктэдышт.

1919 ийштэ Бим лүман йалыштэ йачэйка почылдо, тушто

шуко марий шамыч ЫЛЫЧ.

Колчак лишьләмәнгэ, шукъжо фровтыйш кайышт, колшо шамычт лиийч. Колчак армиат лүшт

Озанысэ марий сэкцийа Озан губэрниа көргүсө марий калык коклаштэ пашам Ышташ вәлә почмо Ыльэ гынат, тудлан пашам пүтүнь марий калык коклаштэ Ышташ вәрәштэ.

1920 ийштэ 7 гыч 15 февраль мартэ пүтүнь марий-шамычын ончыклык йэнштийн погынымаш лийэ (с'езд активных работников мари).

Тидэ погынымаш — „Марий областъйм почаш күләш“, манын, пунчал мутым Ыштышт.

Тунамак партийный дәләгат-шамыч партийа паша нәргән мутлачышт.

Тидэ погынымаш Ц.К.Р.К.П.(б) воктэн Москоштэ Марий Буюром почаш күләш, маныр, пунчал мутым Ыштыш.

Озаныштэ марий йошкар салтак пәш шуко Ыльэ да (йужгынам б түжэм чоло лиийш Ыльэ) марий сэкцийа март түлзыштэ 1920 ийштэ Зап. Армиан Полит-отдәлешкыжэ агитатыр - инструкторлан йол. Эшкенинэм А. К. колдыш.

Варажым туштат марисекцийа почылдо, марий политрук, учитель - шамыч погалдыч, школа, библиотека-шамыч почылдыч.

7-сэ ийуньштэ марий секцийан съекрэтарыш йол. Эшкенинэм А. К. сайлэн шогалдышт.

Нойабрь түлзыштэ 17 мәрий йошкар салтак-шамычлан партийны шк.ла почылдо, 7 йэнжэ

тунамак партийашкэ пурышт.

Тидэ жапыштэ Совет. Россия дән сарым Ерангэль, Польша Ыштышт.

1920 ийштэ ийуль түлзыштэ Озан олаштэ 1-сэ пүтүнь Россия көргүсө марий коммунист погынымаш лийэ. Тидэ погынымаштак Ц.К.Р.К.П. воктэнисэ Марий Буюрошкэ Бутьяниным Н. Ф. Эшкенинэм А. К., Чәрньяковым С. А. пуртышт.

1921 ийштэ Маребьюром Марисекцийа, манын, лүдмышт; сэкциеш ик съекрэтарым вәлә колдышт. Ц.К.Р.К.П. (б) воктэнисэ Марисекцийа 2-сэ пүтүнь Россиясэ марий коммунист-шамычын погынымашым ийунь түлзыштэ 1921 ийштэ Чарла олаш Ыштыш. Чылажэ 44 дәләгат погынышт.

Кэзыт Цэнтральний Комитеттэ воктенысэ Марий Сэкцийа пүтүнь Марий кокласэ партийа пашам ончэн туныкта адак моло марий сэкцийаш мыйчым вуйлата.

Марийсекцийа т лчэ вүйәш „У ИЛЫШ“ журвалым, книшка-шамычым, марий плакатым луктэда..... Түрлө губэрниаштэ марисекцийаш-шамыч тыйай жапыштэ почылдын улый:

Озан олаштэ 5-сэ дәкабрьштэ 1918 ийштэ (яачайка), (кызыт тудым Марисекцийа при Татобкоме мавыт).

Тәнәй 30 Марий Ырвээ-шамычлан партийны школа почылдын марла, книшкам пәчәтлат.

Моло тыйдә калык дән пирлья клубым почын улый.

Марисекцийа Бирск Уком воктэнэ 1920 ийштэ май түлзыштэ почылдын.

1921 ийштэ Марий коммунист дэн кандидат-шамыч 60 йэн лишкэ ыйльч. Тушто йачайка-шамыч 1919 ийн мучаштыжэ почылдаш түнгальч (1920—1921 ийштэ „Совэт Умландарымаш“ варажым „Майак“ Марий газетын лукто). Красноуфимск (Екатеринбургск. губ.) олаштэ Мари-сэкцийа 1921 ийштэ йанварь тэлзүштэ поччлдэн. 1921 ийштэ ийунь тэлзүштэ шотлыма гыч тушто марий коммунист дэн кандидат-шамыч 80 ыйльч—18 ийнгээ ўдрамаш улт.

Въята губэрньяштэ Мари-сэкцийа укэ.

1920 ийштэ Въята олаштэ Йаранска дэн Уржум уйэздланштэ 50 марий коммунист дэн кандидат ыйльч. 1920 ийштэ Въяташтэ „Мари коммунист“ газэт лектэдыш. Чуваш Областьштэ Марисэкцийа 1922 ийштэ поччлдэн, 1921 ийштэ Мариобластьштэ 340 Марий коммунист дэн кандидат ыйльч.

Кызыт Мариобластьштэ З партийный школа уло.

Марий коммунист-шамыч 5 ий

годсэк чот тэргэн пашам-ыйштылан кёра, коммунист партияа марий калык коклашкэ шарлыши. Кум ий годсэк сарым ыйштэн, түрлө фронтлаштэ марий коммунист-шамычын вүрьштэймо арам ыйш пытэ. Коммунист партийан программажым марий калыкат умлэн нальэ.

Коммунист партияа калык коклашкэ огэш шарлэ ыйльэ гын, Советски Властьят лийн огэш кэт ыйльэ.

Советски Власть вэлэ чыла пашазэ калыклан кугу эркэм пуши.

Шэнгэк ончалат да, ужат, 5-ий годсэк шуко нэлэ жапшат лийн эртэн.

Пүтүүв Россия калык ончыкшат коммунист партияа мутым колыштын, Советски Властьлан подшэн шогат гын, мэ вашкэ у волгайдо илйшүүлэх лэкийна.

Вийан лайжэ коммунист партияа..

Вийан лайжэ Советски Власть!

А. Эшкинин.

Россиаштэ рэвольуция лиймэ нэргэн.

(Түнгальтышыжэ З-со номырыштэ).

VII.

1826 ийштэ кэнгэжым Альэксандр I Россия күгжанышын кэчэвал йүмал вэкэ салтак-шамычым ончаш кайаш шона улмаш. Тидым шинчэн, Пастэль, Сэргэй—Апостол—Муравийов да моло рэвольуционэр-шамыч салтак-шамы-

чым ончымо годым Александр I-ийм пуштын, калык тарваныштас шонэн улт. Варажым Моско дэнэ Питырьштэ тошто властьям шалалтэн, Пастэль „рэвольуционий властьям“ шонэн. Тидэ шонымашжым Пастэль ыйштэн шуктэн кэ-

тын огыл: осал йэн-шамыч Пэстэль шонымашым күгүжан властьлан мийэн калас-ныг. Вара Пэстэльм арестовайтленг.

Адак тидэ жапыштак күгүжан власть коклаштат пудыравымаш паша лийэ. Пэстэльм арестовайтмо дэч юк арвьа ончыч Альександр I кэнэта колэн. Тидэ күгүжан Константин дэнэ Николай лўман кок шольжо улыг бильэ. Тунамысэ порьадкы поштэк, Аллександр I колымо дэч вара тудын Константин лўман күгүрак шольжлан күгүжашкэ пураш күлэш бильэ. Константин, Павел ачажэ гайак, лэддымэ йэн улмаш. Садэнэ, тудо күгүжалан охюйоро, манын, Альександр I бишкэ илбимыж годымак Константин дэч „изам колымо мёнгө мый күгүжалан ом шогал“ манмэ кагазым налбын. Альександр I колымешкэ тидэ кагаз Москою Успенский Соборынто кийэн. Тугэ ыштэмэ поштэк Альександр I колымо мёнгө тудын Николай шольжлан күгүжашкэ пуышаш лийэн. Тидын нэргэн калык нимомат шинчэн огыл да, Альександр I колымо мэнгэ, Константин күгүжашкэ пура мавыч, тудылан присъягым налаш түналаш шонэн. Тунам Константин Польшаштэ „намэстийклан“ шогэн.

„Константин олмэш Николай зүмал шольжо күгүжалан шогалэш“ манмэ увэр салтак шамычлан пэш сайн чүчэн огыл: Николайм нуно огыт йорага улмаш.

Тидым шинчэн, революционьэр-шамыч адак революция ышташ шонаш түнгэлэйч. Константин күгүжашкэ пураш „отказы“

пуэн отыл: тудо „конституционы властьюм“ биштэнэжэ да, садлан күгүжашкэ тудын бишт пурто, манын, революционьэр-шамыч салтак ан каласкалаш түнгэлэйч. „Колымыжо дэч ончыч Альександр I салтак „службан“ „срокын“ изэмдаш да, крэсаныклан эрынгым пуаш шүдэн кагазым кодэн; тидэ кагазым Николай тойэн“, манын, калык коклаштэ ойлалц түнгэлэйч. Тидым колын салтак-шамыч дэнэ крэсанык-шамыч Николай ваштарэш шогалаш лийэнг.

1825 ийштэ, дээкабрьи 14-сэ кэчийтэ (Николай I күгүжалан присъягым пуумо кэчэ) Питир олан „Сэнатский площадь“ манмэ вэрйшкэ революцийэр-шамыч салтак-шамычным погэн шогалтэн, нунын дээ моло салтак-шамычны ушнымым вучаш түнгэлэвийт. Шуко калык тушко тарванэн мийэнтэй. Николай күгүжа лиймэнгэ, пашаз-шамыч бондо дэнэ да мойн тудым поктэн колтэнгэ. Шэмэр калыкны тайгай кугу тарванынаш лийэн кэртэш, маңын, революционьэр-шамыч шонэн огыт ул.

Адак күгүжан ваштарэш шогалшэ салтак-шамыч сай начальникымат ойрэн йамблэн огыт ул. Пэстэль ышкэжэ салтак-шамыч воктэн шуко шогэн огыл: чэрланэн, мёнгтишкэжэ вэлэ кайэн. Моло начальник-шамыч (Трубецкой) лүдэн—шылайн кийэнтэй.

Тарванышэ калыкым шинчэндэш Николай күгүжа имнэшкэ салтакым (конница), пушкам да молым колтэн. Пу комызьям да мойн кийлкэн, пашаз-шамыч

имнъешкэ салтак-шамычым тужэчын поктэн колтэвйт. Варажэ тарванышэ калык мөгүрбаш пушка дэнэ да мойбын лүэдаш түнгалийнт. Тылэч вара погыншто шамыч шаланэн пыгэнйт.

Николай I кугыжа шуко калыкым арестованын, калык тарватышэ рэв львионьэр-шамычымат кучан. Пэстьельым, Рылэйэвым, С-рэй-Апостл-Муравийовын, Бэстужэв-Рьюминым да Каховский быв—вич дъек брист-шамычым Николай I кугыжа пиктэн пуштын. (Тидэ калык тарванымаш дъекабрь төлзештэ лийин да, нинэ револьуционэр шамычым рушла дъекабрст маныт).

Кугыжан суд поштэкт шуко йэвхим Сибирьшээ каторгыт колтэвйт, шукыжым тьюльмаш шийнденэт. Кугыжан ваштарэш шегалишэ салтак-шамычым Кавказышикэ да мойбын колтэн пытраныт.

Тидэ револьуциаштэ патазат, салтак-шамычаг—чылан дъекабрист-шамычлан полшааш лийныйг улмаш. Николай I кугыжан мөгүрбашто йолаешкэ салтак-шамыч вэлэ улыйг улмаш. Тидым шинчэн молан вара дъекабрист-шамыч кугу револьуциам ышташ пижын огыт ул? Молан вара нуно, кугыжан, пойан властым пытэрэн, шэмэр калык властым ыштэн огыт ул?

Тэбэ молан... Дъекабрист-шамыч—пойан гэч лякшэ йэн улыйт улмаш. Кугыжан властым пыгарашиб калык ўжмө мөнгө, калык тарванымэ мөнгө, нуно кугу револьуциам ышташ лүдйинйт. Дъекабрист-шамыч йылмийтэн револьуциа ышташ калыким тарватышт, варажэ тидэ кугу тарванымаш дэч лүдйн, ышкэнштийм кугыжелан сэнгэктэнэт. Револьуциа пашам виктарэн ончыко наңгайшаш годым, нуно лүдйн чакн-н-т Шэмэр калык тарванэн чыла пабрик, завот кучышо пойавым да купеч-шамычым пушгын пытарат манын дъекабрист-шамыч револьуциам Николай I-лан сэнгэктэнйт. Садланэ дъекабрист-шамычым „йаңтар револьуционэр улый“, манаш, ок-лий. Нуным „пэлэ револьуционэр“ улый вэлэ манаш лийэш. Йаңтар револьуционэр күзэ гынат, модэн—гынат, тошто властым шалалтэн, у властым ышташ тёча бильэ. Тыгай револьуционэр-шамыч пашазэ козла гэч вэлэ лэктэн кэтйт.

Тылэч вара пойан гэч лякшэ тунэмшэ шамыч, револьуциам ыштэн, кугыжан властым шэмэр вий дэнэ пытарашиб шонымыштыйм чарнэнйт. Кугыжа дэч йодын, нуно „конституциончий властым“ вэлэ ышташ шонаш түнгалийнэт.

А. Недрова.

Марий коммунист-шамыч.

1917 ийштэ фэвраль тыйштэ рэволюцийа почылтмэкэ, чыла тыйдэ калык шамычтат вуйыштым нöлдаш түнгальч. Апрель тыйзштэ Озаг олаштэ нунын тунэмшэ йэн-шамычшэ канашымашым бишлэш түнгальч. Тидэ канашомаш пурышт: чуаш гыч—**Н. В. Никольский**, марий гыч—**В. М. Васильев**, **В. Т. Соколов**, мордва гыч—**М. Е. Евсевьев**, **П. Е. Буртаев**, вотьак гыч—**И. С. Михеев**, крьяшэн гыч—**Р. П. Даулей**, **Егоров** адак молат. Нуно почыч „Общество мелких народностей Поволжья“ маным. Уставын тидэ „общество-лан“ шөвөш возышт. Кёзйт мэй тидэ уставын рашик каласэн омкэт, а лудмэм гыч шоналтэи налайн каласэм. Уставын шимогай „рэволюцийн“ ўпшыжат укэ бильэ, лачак чаркэ нэргэн, кузэ тыйдэ калык-шамычым Крестос вэраш пуртыман, кузэ утларак шэм калыкым чэркыш (онталэн) коштыктыйман, тудо нэргэн вэлэ утларакшэ тидэ уставын шимогай шимогай шимогай.

„Политика“ манмэ нэргэн тидэ „обществаштэ“ шогийшо - шамыч шоненат огыт ул. Тугэ гынат, тыйдэ калык-шамычын (Йүл воктэне илышэ-шамычын) илыш корыштым тидэ „общество“ почын колтыш.

Май тыйзштэ тидэ „общество“ ўжыктмо дэнэ, чыла тыйдэ калык-шамычын **кугу погынымаш** Озаг олаштэ лийэ. Тыш-

кэ тольяч: марий-шамыч, чуаш-шамыч, мордва-шамыч, крьяшэн, вотьак шамыч. Чылажэ 500 йэн чоло улт бильэ, нувын коклаттэ—поп, профессор, опицэр, туныктыйшо, тунэмшэ - шамыч бильяч, лачак крэсаныйк дэн пашазэ-шамыч шагал бильяч. Тидэ погынымаш штэ вуйлатэн шогийшт: **Н. В. Никольский** (чуаш гыч), **Л. Я. Мендияров** (марий гыч), **Советкин** (мордва гыч), **Р. П. Даулей** (крьяшэн гыч), **И. С. Михеев** (вотьак гыч), а пагалымаш вуйлатышылан ойрышт **П. А. Бобровниковым**.

Нинэ вуйлатшэ-шамычын түсүштэйм ончима гычынак палэ: кугу погынымашын пашажэ „рэволюций“ корно дэнэ кайшашлык отёл бильэ, нуно чыланат эрүк лэкмаш гыч волгэдо илышым кычалаш шонэн отыт ул, а адакат тошто илышаш тыйдэ калык-шамычым корандаш шоненэт.

Тидэ погынымаштэ пэш талайн кутырышт чуаш - шамыч: **Н. В. Никольский**, **Алюнов**, **И. Васильев**, адак марий гыч—**Л. Я. Мендияров**, **П. П. Глезденев**, мордва гыч—**Советкин**, **Садков Ф.**, вотьак гыч—**Борисов**.

Б кэчэ кутырышт—вара крэсаныйк-шамыч кокла гыч мут шокташ түнгальэ: „укэ, тидэ погынымаш пойан-шамыч вэкэ вэлэ мурэн шога, а мэ мэландэ нэргэн кутыраш шонышна, а нуно чэркэ нэргэн вэлэ утларак шонат

улмаш”, маньыч.

Погынэмаш шуко толшо йэнг-шамычан Ыш кэлшэ. Пытартыш кечиштэ погынышо йэнг-шамычын ик ойыштэ пытыш, йужымо тошто могырыш утларак мураш түнгальыч, а йэрвээрэак-шамычша „рэволюцийа” вэка чодырак мутланаш түнгальыч. (Кугу каргашымаш Борисов дэн Алюзов адак И. Васильев коклаштэ лектэ).

Түгэ гынат, тидэ погынэмаш тыйгдэ калык-шамычын шинчаштыйм почо. Тылэч вара маришамычтат помыжалтыч, тышкэ толло-шамыч вэрышкышт каймакэ, мариш калыкым у ильш корныш ўжыч.

Май тылзыштак Озан олаштэ мариш салтак-шамычын ушэм почылто. Вуйлатыш-шамычлан шогышт: **В. А. Мухин** дэн **С. Я. Зиновьев**. Тидэ салтак ушэм Озанысэ Исполнительный Комитетыш чынъянлан В. А. Мухиним пуртыш. Тыгэ мариш кокла гыч ик йэнэн ончыч „рэволюцийа” корныш

пурэн кайыш. Тидэ мариш салтак погынэмаш 4 тылзэ шогыш, вара В. А. Мухин дэн С. Я. Зиновьев нэмийч фронтыш каймакышт, погынэмашат пытыш.

Тудо иштак Август тылзыштэ вэс кугу погынэмаш (тиygдэ калык-шамычын) лийэ. Тидэ погынэмаштэ шуко школ-шамыч лукмо-почмо нэргэн кутырышт. Тунамак мариш-шамычлан Чарла олаш сэмиварым почаш пунчальыч. Дириктёйран Л. Я. Мендиаровым шогалташ ойым пидыч.

Тидэ вэс кана погынэмаштак тыйгдэ калык-шамыч „Учредительное Собрание“ маннушаш бишкэншт кокла гыч йэнгэм сайлаш бишкэ „список“ шот дэнэ ойым пидыч.

Тэбэ тылэч вара ижэ тыйгдэ калык-шамычтат, а нуно дэнэ пырлья мариш-шамычтат „рэволюцийа“ корныш пурэн кайышт.

(Умбакыжэ лийэш).

В. Сави.

Российасэ Коммунист Рвээ Ушэммын 5-шэ погынэмашыжэ.

11—17 октябрьштэ Москоши Рвээ Ушэммын 5-мисэ погынэмашыжэ лийэ. Тидэ погынэмашыжэ Российн чыла лук гычжэ у ильшым, коммунизмым, бишташ шонышо рвээшамыч толлыч. Ик ий кокласэ паша нэргэн кутырышт. Тыштэ тыгэ ойлышт, у „экономичэский политика“ (озанлык төрлатым) ильшыш пураш тóчмыж годым Рвээ Ушэммын кап-кýлжым

лунчэштараш тóчыш. Рвээ Ушэм садыгак пэнгэйдэм кэтэ. Ушэмналан Р. К. П. чот полшац түнгальэ. Туныктымо паша кызыттырак сай кайыш. Кок могырыш лүнгальтым чарнышна. Альэ мартэ лийшэ погынэмаш-шамыч шукыжым эрэ Ушэмым кучэн шогышаш, „организационной“ паша нэргэн кутырышт. Тидэ погынэмаш эн шуко туныктымо паша нэргэн кутырыш.

Тудо вич ий ыйтамэ пашан „опытжым“ ончэн, күзэ кызыт туныктымо пашам виктарэн, төр колдаш, манын, йатыр кутырыш. Тидэ погыннымаш юлдаш Троцкий, Луначарский, Бухарин мийшт. Туныктымо пашавам мэлач партиан вийжэ дэнэ вэлэ колдэн кэртына. Работник-шамычна шукжэ ыйшкат тунэм шун огыт ул. Партия чыла вийжэ дэнэ Рвээ Ушемлан полшэн шолгыжо. Рвээ Ушем туныктышо вийжэй иодшо. Туныктымо паша кнага дэч посна, газэт дэч посна кайэн ок кэрт. Кнагам, газетын саййн луктын, саййн шалаташ күлэш, маньэ. Тунэммэ, туныктымо дэнэ Ушемна чыла ынглышэ коммунастым, у ильшым ыйштышм луктын кэртэш. Тидэ паша түг паша.

Ик погыннымашат 5-шэ погыннымаш виса йалысэ паша нэргэн ойлэн огыл. Тидэ погыннымаш тудо нэргэн йатыр кутырыш. Йалысэ йачайка-шамыч Совет властьлан полшэн шолгэн улжт. Нуно йаллаштэ альэ марта коммунист корным ончыктышт. Самырк йэн уш йантар Мэннан шонмынам ынгла. Туныктымо пашам сай виктараш күлэш, маньэ погыннымаш. Йалысэ Рвээ Ушем шамыч туныктымо пашам спектакль шындымэ дэч чотырак ыйтшит. Йалысэ Рвээ Ушем ончылно Совет властьлан, коммунист партиалан нужна-шамыч ильшым саймдаш полшышаш паша шолга. Тидым чыла погыннымаш палэн нальэ; „Оласэ Рвээ Ушем шамыч йалысэ Рвээ Ушем-шамычлан книшка дэн, газэт дэн пот-

шэн шолгыжит“ маньэ.

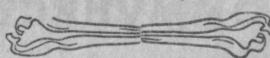
Погыннымаш Рвээ калык илыш аралымэ нэргэнат йатыр кутырыш. Тидэ коклашта шуко пунчалым лукто. Совет властьлан паша нэргэн возымо кодэксийжим ончыш. Фабрик,— завод школ нэргэн каласэн пүши. Уставымат ончыш. Исаак вашталдыш, исак тэмьиш. Йошкар армиаштэ Рвээ Ушем партиан йачайка-шамыч пэнгийдэмдаш полша, посна ыйшкэ йачайка-шамыч ок ыйштэ. Школээ йачайкам ыйндэ почаш лийш. Йачайка-шамыч тунэмшым коммунистин түнг шонмыжлан туныктын, вуйлатэн шолгат. Тидэ погыннымаш юк кугу паша лиймэ. Мэннан Ушем Йошкар Флотын шэфшэ лий. Тудлан Рвээ Ушем ачажэ сэмийн полшэн шолгаш түгэлэш. Погыннымаш пытэмэ дэч ончыч дъельзаг-шамыч юлдаш Ленинлан, пойан кид йүмалнэ пашам ыйтшэ Чэхо-Словак Рвээ Ушемлан, Пранцуз тьюрьмаштэ орланышэ матрос-шамычлан Марти дэнэ Бадинлан саламым колдышт. Погыннымаш чыла матрос рвээ-шамычлан, паша дэнэ ильшэ рвээлан чакырак ваш лийаш күлэш, Йошкар Флотлан полшаш күлэш, маньэ.

Кугу пашам погыннымаш ыйтш. Тидэ пашам чыла члэн-шамыч иктыши ушнэн уло вийжим погэн, пэнгийдэмийн вэлэ шуктэн кэрйт.

Айда, рвээ юлдаш-шамыч чотырак ушнена!

Уло вий дэн пашаш шижына!..

С. Йушкан.

Шүжэн илымэ ыжнэ лий, манын, мом ышташ күлэш?

(Түнгалитыыжэ 5—6-шэ № №).

Йндэ шукжо: „кузэ ёдүмэ кэлшэ?“ манын йодбат. Тидэ йодмыйлан түгэ ойлена: ойар ийгэчштэ, кид дэн ёдүмым, шога-

лаш, альэ күштэлгырак „плуг“ дэн куралаш күлэш. Тунам пырчэ мыйландэш кэлгийн возаш, вожийм пэнгийдэн колда, адак нёрьмат

шүкүрак шупшэш;vara озым саййн вийанг күшкэш. Тырма-йумач ёдёмэ годым пырчэ ик тёр мыйландаш ок пытэрналт, ўмбал-бырак лиймышт дэн кэчэ дэн вэлэ кошкэн пытат. Машина дэнат ёдаш кэлша. Тидэ пырчым ик гай кэлгэтиш тойа, пырчэ-шамыч шалан огыт воч, а тёр корнен-корнэн почёла возыт. Тыгэ ёдёмэ кукшо кэнгэжымат пэш чьта. Машина дэн ёдёмо дэнэ пырчэ-шамычт шагал пурат, а ойар ий годым ёдёмэ кокласэ корно рокым тарватэн кошташат лийэш. Кошкэн шичши рокым от тарватыл гын, тудо мыйланда көргүшкөй йужым ок пурто, садлан озымат пэш кошкэн пыта. Кумдан ёдёмэ ойар ийгэчыштэ вэлэ кэлша. Йурган, алья шурно шочмыйрак годым кумдан ёдё маштэ, моло сэмйн ёдёмэ дэч, уго шурным налаш ок лий. Тыгэ ёдё маштэ адак вир (тар) пэш чот шочеш. Тыгай паша нэмнан крэсаныклан нэлэн чүчэш, тугэ гынат ойар ийгэчыштэ, шужэя илбэмэ дэч, тыгай паша дэн вэлэ утлаш лийэш.

Кэч кунамат шурным шүэрэйн, ийгэчымат шэкланэн, ондакырак ёдаш күлэш. Осал шудым пытарэнак шогман. Мыйланда ёдаш саййн тэргүүлэн йамдэлман, шолдьра рок комыльям кодыман огыл. Шурным комыльян анштэ ёдэт гынат, шуко пырча комылья йумалан вэлэ пызырнэн пытат. Тугай анштэ адак машина дэнаг ёдаш йосо: пырчэ йоктаршэ волакышт сусыргэн, пудыргэнат кэтйт.

Ындыхэ крэсаныкын эн кугу,

йонгыйлыш пашажэ нэргэч ойлэна. Нэмнан Россиаштэ крэсаныкшамыч шукыжым, шурным ик түрлэн вэлэ ёдэн илат; уржа почеш—ик ийашым ёдат, вэс ийэш тудо таңыр пасуш савурна; vara адак уржам ёдат. Тыгэ мыйланда ѿштамаштэ пайда пэш шагал. Тыштэ кум ужаш гыч ик ужаш мыйланда (таңыр пасу) йара кийя. Тудо мыйланда канымэ олмэш осал шудым вэлэ шочыктэн кийя. Такыр пасум шийжим куралын, ёдёмэшкэ тудым пушкыдэн шогыктымэкэ вэлэ пайда лийэш. Тунам мыйланда ёдё маштэ саййн шопэн йамдэллэш, нёрхьмат шукырак пога, кинде лэктышт утларак лийэш.

Мыйланда, йара киймийжэ тодынак саййн кандаршашлан, иктажэ күлэш йоньни муаш күлэш. Мыйланда эрэ ик түрлө шурным вэлэ шочыкта гын, тудын канымашыжат ок лий. Ик түрлө шурным ий почёла ик олашак ёдёмэкэ, мыйланда йавыгымым, чыла шинчнат... Кузэ айдэмэ алья волбык йашкэ кочмышт дэн илат, тугак шурнат, моло шудат мыйланда вий дэн күшкыт, тудым йавыктарат. Кэч могай шурнат мыйланда гыч йашкавжэ йёршö вийбим налэш. Тудлан ыора адак мыйланат йашкэ көргүштэж түрлө вийбим кучэн шогыкта. Айдэмэ түрлө кочкышым кочкэш, ушкан шудым, имье—шүльбим, а пирэ—шүльбим вэлэ кочкэш, тугак—түрлө шурнайлан түрлө мыйланда гыч налмэ кочкыш-шамыч күлэйт.

Шурно күшкавжэ мыйланда гыч кэнэж коч шуко вийбим налэш: овчо, ик пырчэ гыч мыйзар

выйрчө, олым лэктэш. Тидым чыла мыйландэ йышкэ вийжэ дэн шочкта — күштэ. Аважэ, икшйобым пукшаш шона гын, тудо, йышкэжат ончыч мүшкэржым тэма. Тыгак мыйланат вий погаш, канымаш дэн кочкүш күлйт. Амалым йиштэн ончимо дэн тыгай онгайим палзныт: уржа ик түрлө виййим налэш гын, парэнгэ йёршёш вэс түрлэм налэш, кэчэ шудо — кумышым, шудо — нылым-шэ түрлэм налэш. Уржа почэш парэнгым шыядымэнгэ — мыйландэ тудлан йёршö виййим вэлэ пуа, тунамак адак парэнгэ налдым виййим погэн яамдьла.

Мыйландым пасу дэн вэлэ огыл, 4 пасу дэнэ, 6—8 пасу дэнэт кучаш лийеш. Ик түрлө шурним вэсийн почэш вашталтыл ёдёмэх, мыйландэ нигунамат ок йавыгэ, йүйжжо (клевэр, вика) мыйландым вэлэ юяндат. Шуко пасу дэн мыйландым кучумо годым суртлан кугу пайды лийеш. Тунам яара кийшэ мыйландэ ок лий, мыйландэ чок дэн каны, шукырак виййим пога адак сурт көргат вэстүрлэмэш: суртышто киндэ вэлэ огыл, вольык кочкышат ситымэш лийеш, ўят, шыдангат, вират молат лиййт. Мыйландэ чок дэн каны гын, шурно лэктышат шукэмэш. Шуко пасу дэн илымэ годым красаныклан ойар годымат лүдмаш шагал: уржа ок шоч гын, ала шульё, парэнгэ, вир, шудо лиййт. Пашажат адак эртак ик түрлө пүжалт нойэн йыштимэ ок лий. „Түрлө саскал и ышканышт жап уло“. Шуко пасуан суртышто паша тыгыдэмэш, сурт озан вий ик канаштэ ок лытэ: пүжалт,

курштал паша йыштимэ ёрдыжэш кодэш. Шуко пасу дэн мыйландым кучаш шонымэнгэ, тудо нэргэн агроном дэч вэлэ йодман, тудо, кузэ, мом йыштышашым — чыла туувктэн пуа.

Ончилно мыйландэ кандармэ нэргэн ойлышна. Тугэ гынат, тудым кандармэ дэн вэлэ ок лий, ўянгдашат күлэш. Сурт көргыштö, тидэ — эн күлэш паша гынат, тидэ сар жапыштыла, крэсаныкшамыч мыйландэ юяндымэ пашам күчкэмдаш түнгальбич — ик түрлэн — вольык шагалтэмэ дэн, вэс түрлэн — мыйландым чүчкйдэн пайлымылан кобра. Кокла дэн адак тэрьсыштим, ок-күль гынат, пакчашкышт вэлэ йорат. „Толшашийна тудо ана вэсйлан кайцашым шинчэн, молан тэрьсым кышкэм“, вэлэ маныт. Тыгэ шонымын осаллайш юянлан вэлэ огыл — ышканжат уло. Вэсжат тугак шона вэт. Кэч кёжат — „мыйланэм огыл гын — вэсйлан, а вэс дэч ала мыйланэм тэрьсангдымэ мыйландэ вэрэштэш“, манын, шона йильэ гын, ала чыланат ик тэрьсангдат йильэ, мыйландэ пайлымат осалэш ок тол йильэ. Йндэ ончыкшым мыйландэ пайлымэ вашкэ ок лий, мыйландэ нэргэн у законым илышш пуртыймо дэнэ, 9—12—15 ий мартият тудым огыт пайлэ. Шуко, шагал — чыла мыйландэ озажэ кидэш кодэш, садлан ончыкшым тудын вэлэнат чот пижаш күлэш.

Мыйландэ шурним чот шочкытыхжо манына гын, тудым ышкэжымат сайн пукшаш, тэрьсангдаш күлэш. „Вольыкшо укэ гын, тэрьсыйжым кужак муйман?“ ма-

нийт шувьжо. Укэ, родэм, түгэ огыл. Айд-мыйн йышташ шониймажо улоғын, мыйландлыгай ийрүү тэрүсүм тудо шуко мүйн кэчүү. Мыйландлыгай вэч могай тэрүсат ийора. Иктүйжэ сайэ, вэсүйжэ осал гүй-ат—нимат огыл: кэч кудьжат мыйландым ышкэ сэмийншт вий-аңдат. Сүйтүшто шуко күштүгра уло, тугайбум кокла дэн корэмшикэ вэлэ луктын күшкэт. А чёла күштүграам ик ораш погэн шүкүлүмек, шуко тэрүс лийэш вэт..

Тэрүсүм ана ўмбак луктын күшкэмэ дэч ончыч, тудым сайбын шүкташ күлэш. Тидын вэрч суртыйсо чыла уло тэрүсүм ик ораш погэн оралыман; тудын ўмбакак чыла күштүграам (корэмийш күшкүйм), йян шондым, моло онкүлүммат погэн тэрүс дэн варкалаш күлэш. Тынэ йыштимэ ок шу гын (осал ўши вэрч), вара сурт бордажэш, посна вынэмийн шүтэн, тужак оптэн шүкташ күлэш. Тудо вынэмийшкэ чыламат оптүмэн: йыраа сомлымо шудым, почкалдышым, парэнгэ саскам, пила ложашым, комака ломийжым, тыйгидэ шанчашым, чодыра гыч лүмийн кондымо пушэнгэ лышташым, куп тургыйжым (торф), түрлө мүшкүйм молымат. Тыгэ йыштимэ тэрүсүм рушла „компост“ маныт. Тытай тэрүс мыйлавдым вольжик тэрүс дэч чот вийандга. Тэвэ вольжик шагалыштэ кузэ тэрүсүм йыштэн шукемдаш лийэш. Кэч можжимат йыштэн ончыман — йыштэн ончидэ, нимат он лий.

Тэрүсүм ана ўмбак луктын, кок-кум арвя чоло ораштэ,

кийбатэн, локтыйлан огыл. Тудым кынкымээ тувамак кашэйымак тойаш күлэш. Ойар, күкшо кэнэж годым ага ўмбалан кодымо тэрүс пэш чот кошка, чыла тэрүс вий кэчэ дэн пыта. Тэрүсүм тэлэн, алъэ шошэм лум каймэшкэ луктын шалатэн күшкэмээ пэш сайэ. Түгэ күшкэмашин лум күжгын каплана, тэрүс ўмалнысэ лум вашкэ ок шуло, адак лум вүдат бордышийн ок кайэ—шулымо сэмийн мыйландыш шынэн шога. Тэлэн, алъэ шошэм тэрүсүм ана ўмбалан оран күшкэн кодымээ, йүр вүд тэрүс вийбум ора ўмалыкэ мүшкүйн болта, сэддэнэ мыйландышт тэрүс ора ўмалнысэ вэлэ вийянгэш, моло вэрэжэ—йүр дэн мүшкултмо тэрүсүм шавэт гынат—мыйландлыгай пайда укэ.

Тэрүс укештэ, мыйландым тэрүс дэн вэлэ огыл, моло түрлийн шавэт вийяндаш лийэш. Тугай вий-аңдымэ пашам рушла „искусственное“ алъэ „минеральное удобрение“ маныт. Тугай дэн мыйландым тёрлаши шонийштэлан, тудо наргэн агроном дэн мутланаш күлэш.

Үндэ күчүйн ийгэчэ нэргэн каласэна. Тошто годсэх шэглэнийма гыч ийгэчийн ик сэмийн шогиймэжо пэш палэлийн: ойар, күкшо кэчэ дэн, йүран кэчэ ий почёла тёр вашталтыл толбай. Шотио дэн ойар күкшо кэчэ алъэ адакат лиишаш уло. Тугай дэч утлышашлан чыла ойлэн ончийтэймийна шагал, ийгэчийн йышкэмжимат күлэш сэмийн тёрлбуман. Тидын вэрч чодырам нальна. Чодыра шуко вүдийжим мыйлан-

дыштэ кучэн шогыкташ полща, мардэжланат корнэм пэтэрэн шота (кукшо мардэж шурнэм чот цытара). Чодырам шот дэч посна рүэн, кызыт шуко вэрэ тудо чаранын—тутдэнэйэр, инэр вүдат нучат шуакшембт. Кызыт нэмнан чодырам, шот дэч посна румым чараш күлэш, тудым сайын аралыман, аралымэ огыл—чодырам шындэн шукэмдаши күлэш. Чодыра вэрч чыла калыклан тэршаш күлэш, тыштэ ик йэн нимат биштэн ок кэт.

Ойар ийгэчэ лийбын шогаш, адак корам-шамычаг шуко полшат. Нуно шошым, лум вүд урыйя йогымо дэн кугэмийн, мэйланде көргүсөй норым пытарыктат: мыйнадэй бүмийнсэ вүд корио кэлгэш кайа. Корам-шамыч кугэммэ дэн, адак ёдёма мэйландат шагалымэн. Тидыжэ байдэ крэсаныклан нэш кугу тушмаяш. Корам-шамычын сэрэшүйжэ пушэнгэш-шамычым шындаш күлэш.

Ойар ийгэчэ ваштарэш чаракын бишташ тэлэч поснат шуко йён улт. Тугайын Россиаштэ пабрик- завод паша чот вийянжийжэ вэлэ, ильшүйш пурташ лийэш, саддан нуно нэргэн кызытэш ойлаш чайтэна.

Үедэ чыла ойллынам күчүүкүн вэс пачаш ойлэн ушэш нальна. Ончыкшым шужээн илымэйнэш лий, манын, тэгтай пашам шуктэнак биштыман:

1. Ана ўмбалынэ лумым күжгүн шогыктыман.

2. Такыр пасум шыжым курал кодыман; шуаш ок лий гийн, шопним, ондакырак курал тэрмалын пыштыман.

3. Ик ийаш ёдүшашлык пасум, шыжым лум йүмалан тырмалыдэ курал кодыман.

4. Лапышыла кийшэ анам торэш куралман.

5. Такыр пасушто вольйым кондыштыман огыл.

6. Ўдүшаш урлыкашым йыттыран кучыман: шудо вожым пытарэнак шогаш күлэш.

7. Мэйландым кид дэнэ огыл, машина дэнэ ўдүман, ўдүмэкэ, тунаамак шогалыман.

8. Кум пасум куралтэн, шуко пасуанышкэ савуряйман.

9. Мэйландым моштэн вийандыман.

10. Тэрэсийм тэлэм альэ шошым лум ўмбач кышкыман.

11. Чодырам аралыман; пушэнгэйм шындэн шукэмдаши күлэш.

12. Шошо вүд дэнэ корам-шамычлан кугэмаш эркэм пүйман огыл; корам шёр дэн пушэнгэйм шындэдбийш күлэш.

Тидэ 12 „пунктышто“ ойлымын шуыктэнат биштымэкэ вэлэ, крэсанык сурт ончык кайа, шужэн илымат йомэн. Пүртүсийшто крэсаныклан шуко тушманышэ уло, түддэнэ крэдалын моштыйман. Тидын вэрч шуко кнага-шамычым лудаш күлэш.

Эртак ўумылан ишанэн илаш ок лий, тэндий молэбна-шамыч огыт полшо. Калыклан кызытат тидэ бүнлэ огыл мо?.. Крэсанык-шамыч нэш кумалыч, поп-шамычланат муным да молым нумал пытарышт, садыгак нимогай чон куандармаш биш лий—шурношочдымо ий почэла вэлэ лийч. Оккудан молан ўумым сөрбальман?

Пытартышлан тыгэ ойлена:
крэсаныйк-шамыч чыланат тувук-
тымо почёши илаш түнгалийт гын,
түрлө змалым ыштан ончэн сурт
пашам нёлдалаш тёчат гын, ту-
нам ижэ—шүжэн илымат изин-

изин шагалэмэш, мотор илышат
лийшэмаш түнгалиш!..

(Рушла гыч кусарымэ).

И. Воробьев.

C. T. Чавайн.

(1906—1909 ий коклаштэ возымо).

Сергей Григорьевич Чавайн
шочын Изи Крамас йалыштэ.
Маршан (Кумужайл) волостьшто,
Чарла уйездештэ 1888 ийштэ
24-мисэ сэяньтабрыштэ.

Тудо ышкэнжын күшмийжим
тыгэ ойла:

Мый изиэм годым йомакым
колышташ паш йоратэм ыльэ.
Куту йэн-шамыч деч йомакым
болжак, ышкэмэн изи йолташ-
шамычлан ойлэм ыльэ... Тунамак
ышкат вэс түрлө йомакым шонэн
дукстам ыльэ... Мыланэм чокырак
үдүр—Мэтри Плагин йомакшэ
пэш сайын чонайшем пижэ... Ачый
чодырам алъэ олаш сату дэн
кайжэ годым мөмнан дээ үдүр-
шамыч шинчаш толыт ыльь. Тидэ
шиячымаштэ Мэтри Плаги эрэ
йомакым колтэн шинча ыльэ.
Тудын йомакшэ дөнэ мыйбин чо-
ныштэмэт марий мут шэргештал-
тэ, марий мутым йоратышим...

Мый изиэм годсөнак тунэмаш

йоратышим. Ачыйын ик эргэжэ
улам ыльэ гынат, ышкэнан йа-
лыштэ тунэмэн пытартмэкэ, Ун-
чышко¹), а варажэ Озан сэми-
нарышкэ²) тунэмаш нурбыйшм.
Тыштэ май Лъэрмонтов дэн Го-
гольым адак Сэнэвичым лудаш
пэш йоратэм ыльэ... Тунэмаш
мыланэм каньблэ ыльэ, манэн.

Озан сэминарышкэ тудо тун-
эмаш 1904-ийштэ нурбыйш. Тыш-
тэ тунэммийж годымак марла по-
чала мутым возаш түнгалиш...
1905—1906-ийштэ „великое
освободительное движение“ (ка-
лыжин эрйкыш лэкташ кугу тар-
ванымаш) лийэ. Руш калык ышкэ
йслышкыжо шогалаш шоныш.
Тудо ышкэнжын шүй ўмбалнэ
шинчыша-шамычым (кугыжам, чи-
новник-шамычым, помешник-шамы-
чым) сүмэрэн шуэн, нувым лаш-
тыртэн, ышкаланжэ ышкэ оза-
лийнэжэ ыльэ. Руш калык тунам
пэш кутун шүлалдэн колыш,

1) Ульянская Центральная Второклассная Братства Св. Гурия школы.

2) Казанская Учительская Инородческая Семинария (на Кабане).

тудын шүлалтымо дэнэ моло тыйгэдээ калыкат помыжлаташ тóчыши—мариат, сусасат, чувашат тунам изишак тарваныши да, ончайкырак нушкын кайаш тóчыши.

Тэбэ тыйгай жапыштэ С. Г. Чавайн возаш түнгальэ... Тунам марий возышо йэг-шамычланат корно кайаш түнгальэ... Марла йылмэ дэн калъендарь лэктэ. Тидэ калъендарьштэ мэмнан түнгалишэ поэт-шамыч йыккэнштэн почела мутым савыктишт. Тунам С. Г. Чавайн, Эвай (Кармазин) адак моло сэминарыйштэ тунэмшэ-шамычын возымышт түньям ужайч. Түнгалишэ поэт-шамыч коклаштэ эн сайын, эн лайыргын, эн мастерын С. Г. Чавайнин возымо почела мут шотлалтэ... С. Г. Чавайн марий йылмын йытбражым изии гына луктын шуалальэ...

Мом возэн? Кузэ возэн? Кэн корныжо дэн ошкылын?... Тэбэ тидэ м С. Г. Чавайн возымаштэ йыгээ налаш күлээн...

Мэмнан марий поэт-шамычтат түнгалишэ возымышт годым моло калыкын поэт-шамычлак оюкылыййт. Руш калыкын поэт-шамычтат почела мутэм луктын возаш түнгалишэт годым моло калык-шамычын поэт-шамыч дэч тунэмиййт. Сумароков, Ломоносов, Дзэржавин, Пушкин, Льэрмонтов моло түрлө күрү поэт улыйт улмаш гынат, „Западный Европасэ“ поэт-шамычын возымо корно дэн возаш тунэмиййт. Лачак Пушкин дэн Льэрмонтов гына йыккэ рушла шот дэн ижэ возаш түнгалиййт.

Тыйгак марий поэт шамычтат руш поэт-шамычын возымаш гыч,

нүнэн щонымаш гыч марла почэла мутым возаш түнгалийч. С. Г. Чавайнат тыйгак руш поэт-шамыч дэч вожанэ, нүнэн корных дэн ошкыльо.

Эн ончайч Пушкинин возымо марла йылмын кусарыш. Пушкинин возымо—ойыртэмшиг йытбран возымо. Тудым марла йылмэ дэн каласэн пуаш пэш нэлэ. Тугэ гынат Чавайн Пушкинин йужо почела мутшым пэш кэлишашын марла йылмын кусарыш. Кусармыж годым, мариийлан йоржё мавын марий йен йынлайжэ мавын, Пушкинин возымаштэ мариий чоным пуртыш... Тэбэ ончайза:

„Тэлэ корнышто“

Йырвых-йорвых ныл лонга гыч
Тылээ кайа йыккэдак;
Лыкым-лакым олык гочын
Үмэл поекта почэшжак.

Тэлэ шүлүк корныштыжо
„Кычыр-кочыр“ тэр мурал;
Марий кайа тэр воктэнхэ.
Имньиж эркян тарвана.

Марий имньим покталалын,
Ончайк-мүндүрк тарвана
Адак шыпак йомалэш...

1908 ий.

Тидэ „Тэлэ корнышто“ А. С. Пушкинин почела мутнио. А мариий шамыч С. Г. Чавайнин марла йылмын кусармым лудмэка, Пушкин ўшшым огэштэ шиж, йалт мариий ўши вэлэ кодын... Руш поэт, Жуковскийят, түрлө йылмэ гыч кусармыжлан эрэ руш шүлүшшым пуэн. Нэмийч йылмэ гычтат, пранцуз йылмо гычтат кусара гынат, возымажым эрэ руш калывыйн руш, дэнэ пушланцара улмаш. Тыйгак С. Г. Чавайнат

Пушкиным, альэ Кольцовым, альэ Ньекрасовым, Льемонтовым кусара гынат, кусармашкыжэ марий йэн чоным, марий сүрөтим пуртэн волта.

Шоналтыза — „лыкым - лакым олый“, „йырвыйк йорвыйк пыл“, „кычыр-кочыр“, корно „овчык-мүндрük ончаләш“ — нинэ йалт марий мут огыт ул мо? Руш тыга ойла мо?.. Тыгай мут-шамычэ Пушкинин возымашын оратажым вэлэ кода, а чонжо тидэ ораташ марий йэнгын пурэн шинчын.

Адак вэс почёла мут.

„Тэлэ мардэж“

Мардэж лумым түргүйтэн
Пүйлпомыйшым пэтыра:
Корним ўштын — пургүйтэн
Корно йэнтим йомдара

Йужынамжэ ширьла
Корэмлаштэ урмуужэц
Түнүкышто азала
Изи ѹук дэн шорталеш.

Йужынамжэ йот-йэнгла
Окнам толын пэралда,
Адак шүкүү тырэнчам
„Шолт-щолт“ йыптэн тарвата.

1908 ий.

Тидэ кусармашат Пушкинин возымо гыч. А рушла дэн марла „Тэлэ мардэжым“ тангаштарыза!.. Мом ужыда?.. Адакат Пушкинин оратажэ вэлэ, а чонжо мариийн...

Үядэ, лудшо-шамыч, йашкээт ужыда — С. Г. Чавайн кусармыйж гөдйм Пушкин дэч түнгэлэш, а марий илышыш савурэн конда. А кузэ йытэран, сылнын ойлэн пуа?!.. Пушкинжынат, Чавайнжынат возымышт ик сэмйнак чонэш пижэш... А мыйбин шонымаштэ С. Г. Чавайнин возымыжо марий йэнлан Пушкин дэч утларак чо-

нэш пижашлайк. Руш шэмэр: „Бурия мглою небо кроет, вихри снежные крутя, то как зверь она завоет, то заплачет как дитя“ маным тунарак раши ок йиглэ, а марий-шамыч С. Г. Чавайн возымыи мут кодыдэ йнла.. Марий возымаш йылмэ ойлымо йылмэ дэч пэш кугунак күшкүн огыл. Возымаш йылмат, ойлымо йылмат алъэ ик шотыштак улыт. Садлан марий почёла мутым, кэрэк могай марла возымашым марий йэв күштэгүн йиглэн кэтэш... Марий йылмэм — „аза йылмэ“ манаш лийэш. А „аза йылмэ“, дэн Пушкинин кусараш изи паша огыл!.. Тудым поэт гына вэлэ ѿштэн кэтэш. С. Г. Чавайн кусарэв кэтэн!.. Пушкинин йытэражым марий йытэран савурэн!.. А возымыжын акшэ Пушкин дэн тёрак!..

Тидэ кусарымэ Чавайнлан вара возымашлан шувко полшэн.. Пушкин дэч шонаш түнгэлэн, Пушкин дэч возаш түнгэлэн. Руш калы ын кугу поэтэ марий калыкын түнгэлтиш поэтлан чонжум пойн, тудым йытэран ойлаш туныктэн!..

Тыгэ „Мэтри Плаги“ дэч түнгэлэн. Пушкин дэч сугыйым налэн С. Г. Чавайн „литературный“ (возымаш) корыйш лэктэн.

Тидэ жалыпташ тудо ѿшкэ гыч шонэн луктын возаш түнгэлэш.

Тэбэ лудса:

„Кэнэж йүд“.

Тымык-тымык пылыштат,
Тымык тымык мланыштат,
Огэш лүшкэлт лыштаншат,
Ик пүшэнгэ вуйыштат....

Тидэ почэла мут—йытйра дэч
йытйра!.. Тыштэ мутын пэрал-
тын каймашыжэ („ритм“) йёршöш
марла мурыштыла тör күштэн
кайа.

Танштарыза тэбэ марий
калык мурым:

Элнэт вүдээт йогалэш,
Лукын лукын йогалэш,
Лукшо йыда ший күвэр,
Ший күвэржэ мом йодэш?...
(умбакыжат)

Элнэт вүдээт—калык мур...
Мут-шамычын пэралт каймажо
йёршöш почэла мутысэ сэмийн
кайа.. С. Г. Чавайн возымо дэнэ
танштарэт гыя, калык каласэн
муржо ик сэмийнак шоктышан,
ик чоткыдо йүкан шотышто лийэш.

Калык мур йыгылтун пыт-
ралдэш гыи, С. Г. Чавайнин во-
зымыжо калык мур дэч кэлгын
шоналтэн каласымо.

Тидэ „Кэнэж йүдьштэ“ ма-
рий чон укэ, марий йылмэ гына
вэлэ, тудым рушлаш ку арэт гы-
нат, нэмьч йылмыш кусарэгт гы-
нат, акшэ ик шотыштэ... Тугэ
гынат, марий йэгат „Кэнэж йү-
дьм“ лудмэйжэ, бишкэжин иль-
мо кокласэ пүртүсйжм *) кид
копа ўмбалныжэ ужмо сэмийн
ужэш.

Тыгайак сылнэ почэла мут—
„Эрдэнэ“:

„Пэн йоратэм мый эр дэнэ
(Кэчэ дэчын ончычын)
Кошташ луссан корно дэн
Шүшпүк мурмым колыштын.
Чыла чонан йырым-йыр
Тамлэ омо дэн мала;
Чашкэрлаштэ шүшпүк дыр
Шэргэлдарэн муралда...“

Күзэ чонлан сай чучэш
Кошташ пасу покшэчын!
Ындэ кечат лэкталэш,
Пүтүн түнья ножалдэш!..

Пожалт кынъэл кайыкат,
Сылнэ мурым муралдат;
Мардэж йүжшо тарвана,
Пу лыштальм тарвата..
(умбакыжат).

1907 ий.

Лудса тидэ почэла мутым!..
Тыландат поэт дэн пырлья эрдэн
„луссан корно дэн коштмо да ох
шуаш түнгэл мо?.. Чонлан да
сайын ох чүч мо?.. Поэт тидым
каласэн пумыж дэндэл тэндам порт
гыч ала күш нынгайэн шукта!..
Тэ лудьда да, көргө чонда дэн
поэт почэш „Кэнэж йүдьштэ“,
„Эрдэнат“, пасуштат, чодыранш-
тат, йэр воктэнат, чыла вэрээт
коштэн тольда!.. Поэтин шома-
кыштыжо—тыгай кугу вий!..

1908 дэн 1909 ийштэ С. Г.
Чавайн адак „Үжара“, „Шочмо
мыланым шонымо“, „Йорло йо-
нгийн ватыжэ“ манимэ почэла мут-
шамычым возэн.

„Үжара“ почэла мут марий
йэнхим оргажлам, омарталам кук-
лаш ўжэш, тужакын шурным
үдаш сөраса... Тидэ почэла мутын
руш манимла „стройностьша“
(йытйралыжэ) шагэл. Поэтин
шонымаш корнижо ик вийашын
ок кай... Руш манимла „логич-
ности мало“...

„Шочмо мыланым шонымо“
Лъэрмонтовын „Родина“ почэла
мут гыч лэктын. Тыштат С. Г.
Чавайн чыла марий шонымо сэ-
мийн онгарэн пынтэн.

Тидэ йытйра почэла мут.

*) Пүртүс—пүрмё түс—природа.

Тэбэ тыгэ түнгэлэш:

Йёратымэ мыйландэм!
Шочмо-кушмо мыйландэм!
Кэжэ мыйым тый дэчт
Ойырэнжэ кэтэш гын?
Кэжэ тыйым мыйланэм
Мондыхтарэн кэтэш гын?
Кызыт мый мүндүрён
Ордыж калык коклаштэ...
Шонэм тыйым мый эрэ,
Нигунамат чарныдэ...

Поэт шочмо мыйландыхым шонэн шортэш шовэт?.. Ука, тудо бордыжышто ила гынат, шортын ох сийро, а куанэн ойгыра:

Тэбэ толэш, жап шуэн,
Адак мыйын угычын
Тоштыла миймэм шуэн.
Ордыж мүндүр вэр гычын...

Тунам адак сылвэ шудыхым шыпак тогкалэш, олжыши-ужаргыш лактэш, пэлэдьшым—чөвэрим күрэш, ужар отыш лактэш, шүшүүкым колыштэш... Поэт эрэ сэлним гына вэлэ бишташ шона... Ой йирэн шортмаш укэ..

Куанэн ойгыра!.. Ойгыжым, шочмо мыйланэн сэлнийжым шонымо дэнэк, пытара...

С. Г. Чавайн «Иго годижат ойтырэн ох мошто!.. Ойгыштат куанымашым вэлэ мүэш!..

Ала „Йорло йэнгийн ватыжэ“ манэм почэла мутыштэ ойгым мубина... Йорло йэнгийн ватэ кунам куанэн илыман?!.. Оксажат, киндыхжат укэ дыр?..

Айста лудына.

„Изи шүкшүй нортыштыжо-
Кынчылам шүдүрэн
Кум икшывым йырым-йыржэ
Шыпак погэн шындалдэн
Шинча ватэ шийн шонэн“—
манэн поэт.

Шүкшүй вёрт, кум икшывэ—
кунам тыгай ёдьрамашлан илаш
чылтак күштилго. Тудын ачажэ
войан улмаш. Чапла суртый ко-
дэн, шыпак Йыванлан (марийжэ)
марлан толын. Ачаж дэчэт, аваж
дэчэт лүдийн огыл, пошкудыхж
дэчэт вожийн огыл..

Э-э-эй тыгай ёдьрамаш гын,
кунам тудо ойтгыра?!.. Поэтат
шинчанак ойла:

„Түрльим-түрльим ушыж дэнэ
Тудо ватэ шоналда;
Изи вычкыж йүкшо дэнэ
Сылният мурым муралда;
Коклан вуйжым рүзлэдэ...

Вычкыж йүкшо дэнэ сывле
мурым вэлэ муралда!.. Ойгым
мурэнак йомдара!..

Адак поэт ойла:

Кум ий годсэк киндэ шочын
огыл, ложашымат, чай-сакыры-
мат эрэ налаш вэрэштэш. Күшто
оксам муат? Кунам эрэ окса му-
чаш тэ илэн шүктиман?.. Мариж-
лан пэш шуко пашам бишташ
вэрэштэш дыр? Тудо пэш тазан-
бийдьралтэн дыр?.. Тыгай йёслан-
нэн илбимашта, чонжат шыдемэш
дыр?..

Тэбэ ужина:

Ой Йыванжат, Йыванжат,
Күшто коштат орланэн? манын
ушыж дэнэ йорло ватэ шоналта.

А Йыванжэ ойла:

Чодыралтэ, лум лонгаштэ
Кылмэн, шүжалт йёсланэн
Пу дэн борныам пэш рүэм“—
манэн.

Адак ватыжэ йодэш:

Ой Йыванжат, Йыванжат
Молан тыйнэр йёсламэт?

120
Йыван ойла:

Молан тыйнар йёсланэм
Вэсканарац калъсэм
Кызыт ом кэт пелештэн—манэм.

Тэбэ ончыза— Йыван кэрэк
кузэ пашам Ыштэн орлана гынит,
вуйым сакэн коштмаш укэ... Кызыт
пелештэнэт ом кэт: пёрьнам
пэш руэм! манэм...

Тыгай марий, тагай ватэ—
нуныи ойтыйм курымэш от уж!..

Йыван пашам Ышта, икшывэ-
шамыт ачажым шоңгемж ваталаш
кушкыт, кочкаш-йүаш
күчүкырак гынат, эрэ ситарэн
шогат!.. Адак мө күлэш йорло
ватылан?.. Йөрэгимэ марижат
эрэ чөвштэжак кошгэш!.

Ойго ук!.. Ойго вэсйлан лий-
жэ, а тудым Ыжнэ түкалэ!..

Йывана кастэнэ сатужийн ужа-
лен кудышкыжо толын шуо. Чыла
куанат: ватыжит, икшывэ-шамы-
чыштат. Ложашат налмэ, чай-
сакрат кондымо.

„Тыгэ ватэ куаналын,
Марийжэ дэнэ мутлана;
Икшывэжым ончалалын,
Чонжо тудын йывирта,
Шүмжат ласкан вэл цыртка—
манын поэт ойлэн пыгара...
1907-ий.

„Йорло йэнныйн ватыжэ“ Никитинин „Замний веjer“ маннэ
пэчэла муг гач лэгтэн. Никитинин
ватыж дээз колши мэрий-
жим кондэн пуртат гын, Чавайнин
тыгай шучжим огээ возо... Молан
чоным йёсландарашиб?

Марийжэ тазан, ложаш дэн,
чай-сакыр дэн толзш гын, бутла-
рак сайгэл мө?...

Тэбэ тыгэ С. Г. Чавайн 1906 ий-
дэн 1909 ий коклиштэ вэзэн.
Нийээ почэла муг-шамыч дээч пос-
ният адак тыгыдэ пэчэла мут-ша-
мымя. Улыг гынаг, нуным роянчаш
огни түнгэл: нунат С. Г. Чавайнин
вэс түсүжэм лукгын огыт
ончыкто.

В. Сави.

Н. № 60

Редактор Редакционная Коллегия.

Издатель: Марисекция при Ц. К. Р. К. П. (б).